

▲
'De BMGN en het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1813-1840)'. © Rosa Snijders.

De BMGN en het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1813-1840)

87

ELS WITTE

In dit artikel wordt nagegaan welke bijdrage de jubilerende BMGN leverde aan de geschiedschrijving over het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (VKN), en dus aan het onderzoek over het samengaan van Noord en Zuid tussen 1815 en 1830 en de scheiding van 1830-1839. In vergelijking met andere periodes en thema's is de oogst vrij mager, ook al is dit een onderwerp dat zonder meer thuishoort in een tijdschrift met een Nederlands-Vlaamse redactie. Maar in Nederland noch in België is de studie van het VKN een bijzonder geliefd onderwerp. Wanneer na 1945 de contemporaine geschiedenis in beide landen doorbreekt, en zeker na 1970, komt dit onderwerp wel meer aan de orde, ook in de BMGN. Onder invloed van de *nouvelle histoire* komt er meer ruimte voor zakelijke, kritische en demystifiërende benaderingen, die zowel Nederlandse als Vlaamse historici op de geschiedenis van het VKN toepassen. De herdenking van 150 jaar België zwingelt vanaf 1980 de samenwerking tussen de historici van beide landen aan. De economische geschiedenis van het VKN wordt zelfs het onderwerp van meerdere discussiefora in BMGN. Maar ook het politieke bestel en de kerk-staat relatie worden er vernieuwend benaderd, en dit geldt eveneens voor de onderwijsgeschiedenis, het weldadigheidsbeleid en de rol van de leidende elites. Vanaf de jaren 1990 krijgen cultuurhistorische benaderingen en processen van natievorming volop aandacht, terwijl 200 jaar VKN een boost in de historiografie veroorzaakt. Kortom, zonder te willen beweren dat de BMGN de geschiedenis van het VKN tussen 1814 en 1839 in al haar aspecten onderzoekt, zijn de bijdragen, recensies en discussiedossiers van het tijdschrift onontbeerlijk voor elke geschiedschrijver van het VKN.

This article examines how the *BMGN*, now celebrating its jubilee, has contributed to the historiography of the United Kingdom of the Netherlands (*VKN*) and consequently to research on the convergence between North and South from 1815 to 1830 and their separation of 1830-1839. Compared with what is available on other periods and themes, the material here is far from plentiful, even though this subject certainly belongs in a journal with a Dutch-Flemish editorial board. Neither in the Netherlands nor in Belgium, however, do studies devoted to the *VKN* abound. After 1945, with the rise of contemporary history in the two countries, and certainly after 1970, this subject surfaces more frequently, including in the *BMGN*. Influenced by the *nouvelle histoire*, interest among Dutch and Flemish historians in the history of the *VKN* has become more straightforward, discerning and demystifying. From 1980 the celebration of 150 years of Belgium as an independent country has been inspiring joint efforts between historians from the two countries. The economic history of the *VKN* is even highlighted in several discussions in the *BMGN*. The political system and the church-state relationship are considered from a similarly innovative perspective, as is the history of education, policy on charitable endeavours and the role of the leading elites. From the 1990s cultural-historical approaches and nation-building processes have been receiving extensive consideration, while the bicentennial anniversary of the *VKN* gives historiography a boost. Without claiming that the *BMGN* embodies research on all aspects of the history of the *VKN* between 1814 and 1839, the contributions, book reviews and discussion sections of the journal are indispensable for every historian of the *VKN*.

De twee reviewartikelen die ik in 2011 en in 2016 publiceerde over de historiografie van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (*VKN*) sinds de jaren 1970¹, kunnen in dit overzicht hun nut bewijzen om in vergelijkend perspectief een antwoord te zoeken op de vraag van de jubilerende *BMGN*-redactie: welke bijdrage leverde het tijdschrift aan de geschiedschrijving over het ontstaan van het *VKN*, het samengaan van Noord en Zuid, de scheiding van 1830-1831 en het officieel uit elkaar gaan in 1839?

1 Afkortingen: *Acta Historiae Neerlandicae: AHN*, *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden: BMGN*, *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden/The Low Countries Historical Review: BMGN/LCHR*, *BMGN – Low Countries Historical Review: BMGN – LCHR*, *Book Reviews: BR*, *Historical Research in the Low Countries: HRLC*; Els Witte, 'Natievorming onder Willem I. Een blik op de historiografie', in: Rik Vosters en Janneke Weijermars (reds.), *Taal, cultuurbeleid*

en natievorming onder Willem I. Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten. Nieuwe reeks 23 (Brussel 2011) 13-34; Els Witte, 'Tweehonderd jaar Verenigd Koninkrijk der Nederlanden: tussen verdeeld herdenken en vernieuwend herschrijven', *Revue Belge de Philologie et d'Histoire/ Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* 94:2 (2016) 277-312. DOI: <https://doi.org/10.3406/rbph.2016.8940>.

Geen prioritair thema

Nauwkeurig telwerk hoeft niet verricht te worden om na de aandachtige lectuur van de vijftig jaargangen van de BMGN (1970-2020) te constateren dat het vkn allesbehalve een prioritair thema is, zeker niet als men enkel de artikelen als uitgangspunt neemt. Gelukkig biedt het tijdschrift de geïnteresseerde vakgenoot meer dan alleen artikelen: er bestaat immers een lange traditie van stevige door specialisten opgestelde recensies. Tussen 1970 en 1995 verscheen er bovendien een kroniek, een BMGN-rubriek waarin soms ook uitgebreide besprekingen werden opgenomen. Tot 1992 werden tevens *critical surveys* van Nederlandstalige werken, bestemd voor een Engelstalig publiek, gepubliceerd, tussen 1973 en 1982 in de *Acta Historiae Neerlandicae* waarin ook bijdragen uit de BMGN in het Engels verschijnen, en wat later als aparte publicaties. In 1995 werd het recensiebeleid uitgebouwd en sinds 2007 verschijnen de recensies ook op het web. Discussiedossiers waarin nieuwe studies uitgebreid worden besproken, krijgen ook vanaf 1995 systematisch meer aandacht.²

Maar zelfs als je het BMGN-archief vrij breed onderzoekt, dan nog blijft de oogst wat betreft het vkn mager in vergelijking met andere periodes en thema's. Dat verbaast wel enigszins. Want is de BMGN in essentie geen Nederlands-Belgisch (Vlaams) samenwerkingsproject waarin de gezamenlijke geschiedenis centraal staat? En is het vkn daar niet een goed voorbeeld van? De fusie van 1969-1970 incorporeert in de BMGN zelfs een tijdschrift met een Groot-Nederlandse traditie, namelijk de *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, die na het collaboratieverleden van deze stroming uiteraard verdwijnt. Andere samenwerkingsprojecten zorgen in de naoorlogse periode voor alternatieve stimulansen: de culturele inspanningen van de Benelux, het Belgisch-Nederlands Cultureel Accoord, de Belgisch-Nederlandse redactie van de (oude) *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (AGN) die vanuit een Bourgondisch perspectief vertrekt, uitwisselingsprogramma's tussen sommige universiteiten en wetenschappelijke samenkomsten van Nederlandse en Vlaamse professoren.³ De redactie van de BMGN is

2 Over de kroniek: BMGN 110:1 (1995) 1; AHN I-XV (Den Haag 1973-1982); HRLC 1970-1975 (Den Haag 1981); 1981-1983 (Leiden 1985); 1983-1985 (Leiden 1990); 1992 (Den Haag 1992); BMGN (Den Haag, Amersfoort, Meppel 1970-2020).

3 Over de fusie, zie Hans Blom, 'Een eeuweest? Een verkenning ter gelegenheid van de laatste aflevering van deel honderd van de BMGN', BMGN 100:4 (1985) 576-587. DOI: <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.2655>; over het Cultureel Accoord, zie Ingrid Steen, 'Idealisme versus pragmatisme. De Belgisch-Nederlandse culturele betrekkingen

tussen 1945-1980', BMGN 116:4 (2001) 437-477. DOI: <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.5555>; over de Benelux, zie Els Witte, "Benelux moet in de harten en de geesten worden gebracht". De cultureelpolitieke kijk op de Benelux in het naoorlogse België (1944-1955)', BMGN – LCHR 128:3 (2013) 29-59. DOI: <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.9203>; over AGN, zie Els Witte, *Voor vrede, democratie, wereldburgerschap en Europa. Belgische historici en de naoorlogse politiek-ideologische projecten, 1944-1956* (Kapellen 2009) 64-65, 251-256, 288.

aanvankelijk dan ook strikt paritair samengesteld: recensenten komen uit de twee landen en ook de *AHN* en zijn *surveys* zijn steeds een gezamenlijke onderneming. Als er, zoals in de beginperiode, historici met interesse voor de geschiedenis van het vkn in zetelen, zoals Ernst Kossmann en Maurits De Vroede, dan stijgt de aandacht voor dit onderwerp wel enigszins.

De geringe aandacht verbaast dus, maar toch ook weer niet. Tijdens het interbellum en de naoorlogse periode zijn zowel Nederlandse als Belgische historici vooral met andere onderwerpen bezig. In Nederland zijn met name de Opstand, de Tachtigjarige Oorlog en de Gouden Eeuw geprivilegieerd, en komen de Patriottentijd en de Bataafse Republiek eerder aan bod dan het vkn. In België zijn de meerderheid van de historici mediëvisten en vooral ‘Bourguignons’, ook al groeit de belangstelling voor de vroege en late moderne tijden. Vanaf de laatste decennia van de twintigste eeuw ontstaat er vervolgens wel een fase waarin de eerste helft van de negentiende eeuw in het vizier komt, maar na verloop van tijd verzwakt de aandacht voor de hele negentiende eeuw en ligt de focus op de twintigste eeuw. Thema’s als de Eerste en Tweede Wereldoorlog, kolonisatie en dekolonisatie, migratie en gender passeren nu de revue. Bovendien trekt het vkn als onderwerp niet bijzonder sterk aan. In Nederland is het geenszins een geliefd subject. Legt het immers niet de nadruk op vergissingen, mislukkingen, verlies en schuldigen?⁴ In België wordt het vkn enkel interessant geacht als het de geboorte van het onafhankelijke België kan verklaren. Voor de vereniging is er dus weinig aandacht, voor de oppositie en de scheiding des te meer. Deze visies beïnvloeden ook de periodisering. In Nederland incorporeert men deze ‘tussenperiode’ liever in de jaren 1780-1850 of in de lange negentiende eeuw en is 1830 al helemaal geen breukmoment. Voor de Belgen is het dat natuurlijk wel. Dan begint voor hen de geschiedenis, waardoor men het vkn – tenzij als vijandbeeld – onderbelicht laat.

De geschiedschrijving over de eerste helft van de negentiende eeuw is in de jaren 1970 en 1980 bovendien nog maar nauwelijks doorgebroken. Zowel in Nederland als in België ontstaan de contemporaine opleidingen en hun onderzoeksvelden pas na 1945. Voor de Tweede Wereldoorlog had een aantal Nederlandse historici al het vkn bestudeerd, maar pas vanaf de jaren vijftig treden de bekende contemporanisten en daarna ook hun leerlingen op de voorgrond. In België wordt er voor de oorlog en onmiddellijk erna al wat meer gepubliceerd over 1830, vooral aan Franstalige zijde, maar ook daar groeit het aantal beoefenaars van de nieuwste tijd pas aanzienlijk vanaf de jaren 1970. In de *BMGN* gaat er aandacht naar hun werken uit en is er tevens plek voor hun eigen artikelen (zie in algemene zin grafiek 1).⁵

4 Zie onder meer *BMGN* 101:1 (1986) 320; *BMGN* 112:4 (1997) 492.

5 Piet Blaas, ‘Nederlandse geschiedschrijving na 1945’, in: Wijnand Mijnhardt (red.), *Kantelend*

geschiedbeeld: Nederlandse historiografie sinds 1945. Aula paperback 86 (Utrecht 1983); Els Witte, ‘Pioniers en pionierswerk. De Belgische contemporaine vakgeschiedenis tussen 1890

Voor Nederland zijn er ter zake geen restricties – publicaties in verschillende talen kunnen aan bod komen – maar voor België ligt de klemtoon van de BMGN op de Nederlandstalige productie. De Belgische historische wereld kent echter nog lang een Franstalige dominantie, wat dus impliceert dat het tijdschrift zich geleidelijk afsluit voor een belangrijk deel van de Belgische historiografie. Met de doorbraak van de communautaire autonomie in de jaren tachtig en negentig worden in België de banden tussen beide taalgemeenschappen losser en neemt ook de wederzijdse belangstelling van de historici duidelijk af. De BMGN behoort na verloop van tijd dus exclusief tot het netwerk van Vlaamse historici. Ondertussen zijn de publicatiemogelijkheden van de contemporanisten flink in aantal toegenomen. Gespecialiseerde tijdschriften zien in Nederland in de meeste subdisciplines het licht. Zo zijn, naast het *Tijdschrift voor Geschiedenis*, ook de *Negentiende Eeuw* en het *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* flinke concurrenten van de BMGN, terwijl in België niet alleen het gezagvolle *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* openstaat voor de beoefenaars van de nieuwste geschiedenis, maar sinds 1969 ook het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*. Kortom, er zijn meerdere factoren die uitleggen waarom het vkn geen prioritair thema in BMGN was en dat nog steeds niet is.

Het vkn en de vernieuwingsgolf

Laat ons nu naar het onderzochte corpus kijken tijdens de twee decennia na de fusie van BMGN in 1969-1970. Een nieuwe mentaliteit is dan in de geschiedschrijving doorgedrongen. België, dat dichter bij Frankrijk aanleunt, zit al eerder op het spoor van de *nouvelle histoire*, maar wat later zal ook Nederland de vernieuwende Franse en Angelsaksische invloeden ondergaan. Wat houdt die vernieuwing zoal in? Het nationalistische denken in de geschiedschrijving, dat nog lang met de oorlogen in verband wordt gebracht, is vervangen door meer universalistische en kosmopolitische visies. Van nationaal of levensbeschouwelijk finalisme of determinisme wordt afstand genomen. Er komt ruimte voor possibilisme. Begrijpen en verklaren, een kritische ingesteldheid en maatschappelijke probleemstellingen krijgen voorrang, evenals het zoeken naar waardevolle generalisaties en recurrenties en het wegwerken van mystificaties. De politieke geschiedenis moet niet meer domineren, maar plaats ruimen voor de economische en de sociale geschiedenis. Met de oprukkende sociale wetenschappen kan ook best enige

en het midden van de jaren 1950', in: Guy Vanthemsche, Machteld De Metsenaere, en Jean-Claude Burgelmann (reds.), *De Tuin van Heden*.

Dertig jaar wetenschappelijk onderzoek over de hedendaagse Belgische samenleving (Brussel 2007) 19-105.

kruisbestuiving ontstaan. De aandacht voor de geschiedenis van de nieuwste geschiedenis sluit eveneens bij dit nieuwe denken aan.⁶

Die nieuwe denkwereld uit zich al in de eerste syntheses waarvan de BMGN verslag uitbrengt. Voor erudiete syntheses is er in het tijdschrift immers heel wat aandacht. De Gentse historicus Arthur Vermeersch schrijft in die zin een eerste werk over *Vereniging en scheiding* (Bussum 1970). Hij laat het nationalistisch geschrijf achterwege, uit zich zakelijk, en legt de nadruk op nieuwe interpretaties: op de angst van het Noorden om de politieke en economische controle op het Zuiden te verliezen en op de te defensieve houding van Willem I. In de BMGN verwijt Kossmann Vermeersch te weinig aandacht voor het Noorden en zet zijn synthese wat onterecht weg als een essay.⁷ Als de eerste versie van Kossmanns *Lage Landen* in 1977 verschijnt dan krijgt hij voor deze succesvolle comparatieve studie van Nederland en België juist heel veel lof toegezwaaid. Zijn synthetische kracht en zijn afstandelijke, koele benadering frapperen. De eerste moderne synthese, zo heet het. Het VKN is voor hem niet langer een verlicht despotisch regime, maar beschikt over een gematigde monarchie met een koopman-koning aan het hoofd van een zwakke constructie die bij een kleine schok al wankelt. Het Noorden wil de onderschikking van het Zuiden in stand houden, een Zuiden dat het Noorden op zijn beurt als een conservatief blok aan het been ervaart. Kossmanns aangevulde versie met nog meer comparatieve elementen, krijgt enkele jaren later nogmaals veel erkenning, zoals dat trouwens ook voor zijn andere verzamelbundels het geval is.⁸

Ondertussen zijn in de jaren zeventig en tachtig verschillende delen van de nieuwe AGN verschenen en besproken, telkens met dezelfde kritiek: onder invloed van de *nouvelle histoire* is de inhoudelijke structuur te verbrokkeld geworden, mist ze eenheid, terwijl Noord en Zuid nog maar eens naast elkaar worden geplaatst, zonder veel vergelijkend perspectief. Aan de negentiende eeuw wordt nu wel meer recht gedaan en de twee syntheses die over de periode 1828-1831 (Johannes Bornewasser) en over het postrevolutionaire België (Witte) gaan, beantwoorden aan de verwachtingen. De stand van de kennis wordt er volgens de recensenten professioneel in weergegeven.⁹

Onder meer dankzij het herdenkingsjaar '150 jaar België' boekte die kennis inderdaad vooruitgang. Het is in en rond 1980 de eerste keer dat

6 Piet Blaas, 'Nederlandse geschiedschrijving', passim; Els Witte, *Voor vrede, democratie, wereldburgerschap en Europa*, 15, 173-175.

7 'Kroniek', BMGN 85:2 (1970) 220-243; HRLC 1970-1975, 35-36.

8 BMGN 92:3 (1977) 451-455; BMGN 101:2 (1986) 183; BMGN 102:3 (1987) 532; BMGN 104:2 (1989) 235;

BMGN/LCHR 122:2 (2007) 261; BMGN/LCHR 124:1 (2009) 85; HRLC 1983-1985, 1.

9 AHN XIV (1981) 194; BMGN 94:1 (1979) 129; BMGN 92:1 (1982) 1-18; BMGN 101:3 (1986) 387; BMGN 104:3 (1989) 460; BMGN/LCHR 124:4 (2009) 580; HRLC 1981-1983, 48.

Belgen en Nederlanders samen deelnemen aan een drietal colloquia met acta en aan twee themanummers. Meer duurzame contacten ontstaan op die manier, ook tussen sommige leden van de jongere generatie. Arnoldus Smits, die na heel wat kritiek op zijn sterk Groot-Nederlands georiënteerde werk over 1830 zijn boek herwerkt en uitbreidt, mag er een reviewartikel over opstellen en houdt een samenhangend betoog over al de nieuwe thema's die soms verrassend innoverend zijn en tot verder onderzoek inspireren. Zo vermeldt hij onder meer het artikel van Niek van Sas over het politieke klimaat in het Noorden tijdens de crisis van 1830, Tamses analyse van de postrevolutionaire Belgisch-Nederlandse verhoudingen en mijn artikel over de financiële aspecten van de scheiding.¹⁰

Aan welke nieuwe thema's schenkt de BMGN zoal aandacht? De economische geschiedenis van het VKN eist zonder meer zijn plaats op. Dat heeft vooral te maken met de belangstelling voor de *take off*-fase in het industrialisatieproces, die zich goeddeels in het Zuiden afspeelt en door Willem I financieel ondersteund wordt. Naast aparte artikelen over dit proces, wordt er ook een debat opgestart dat niet enkel in recensies maar ook in overzichtsartikelen gevoerd wordt. De Amerikaanse historicus Joel Mokyr vergelijkt namelijk de industrialisatie van België met die van Nederland en constateert in het noorden van het VKN een economische stagnatie, veroorzaakt door kapitaalfactoren en hoge lonen. De economisch historici Roeland Bos, Richard Griffiths en Jan de Meere zetten zich ertegen af en leggen de klemtoon op de noordelijke economische situatie die geen stagnatie maar wel groei kent. Omdat Jan Luiten van Zanden voor 1850 geen groei constateert zal er een aantal jaren later opnieuw een discussie ontstaan, nu tussen Griffiths en Van Zanden.¹¹

Maar buiten deze discussies gaat er in Nederland ook interesse uit naar regionale en sectoriële economische studies over onder meer textiel, zijde, koper en glas. Vlaamse historici besteden in de BMGN aandacht aan de industriële centra van Brussel, Anderlecht, Gent en Lier, evenals aan de Antwerpse haven. Waalse historici zijn eveneens bezig met de industriële opgang van hun regio onder Willem I, maar krijgen zoals gezegd minder gehoor. Recensies van publicaties over de kredietverstrekende instellingen zoals de Société Générale in Brussel, zijn spaarbanken, en de beurswereld blijven niet uit, evenmin als over Willem I als kanalenkoning en de infrastructuur.¹²

10 BMGN 98:2 (1983) 299; BMGN 99:2 (1984) 229-235; HRLC 1983-1985, 54.

11 AHN XIV, 199; AHN XV (1982) 162, 164; BMGN 93:3 (1978) 551; BMGN 96:3 (1981) 516; BMGN 100:1 (1985) 187; BMGN 100:4 (1985) 661; BMGN 102:1 (1987) 86; BMGN 103:2 (1988) 323; BMGN 112:2 (1997) 177-208; BMGN 116:2 (2001) 238; BMGN 117:3 (2002) 345; HRLC 1981-1983, 78-79.

12 AHN XIV, 200; AHN XV, 166; BMGN 86:2 (1971) 277-278; BMGN 87:3 (1972) 451; BMGN 92:2 (1977) 360, 368; BMGN 93:3 (1978) 550; BMGN 199:2 (1985) 388; BMGN 104:3 (1989) 432; BMGN 111:4 (1996) 555; BMGN 118:3 (2000) 468; BMGN – LCHR 128:1 (2013) 109; HRLC 1981-1983, 79-80; HRLC 1992, 56-57.

De behoorlijke *facelift* die het politieke bestel van het vkn onderging, laat de BMGN in de jaren tachtig en negentig ook niet onbesproken. Het is een klassiek thema dat weliswaar met nieuwe vragen en benaderingen wordt onderzocht. Het politieke systeem wordt vanuit de instellingen, de leidende principes, de ideologische aspecten, het groeiproces en de machtselementen bestudeerd. Historici benadrukken nog steeds de rol van monarchie en monarch, maar wel in interactie met instellingen die 's konings macht onder controle kunnen houden. Voor Coenraad Tamse, Johannes Bornewasser en zeker voor Niek van Sas is Willem I niet langer een verlicht despoot, wel een vorst die oud en nieuw wil verzoenen maar wars is van oppositie.¹³ Anderen leggen zich in diezelfde nieuwe context toe op de studie van instellingen en concepten: het parlement, de beide kamers, het ontstaan en de interpretaties van de grondwet en het probleem van de ministeriële verantwoordelijkheid. Sommige van deze onderwerpen leiden tot bijdragen van zowel Vlamingen als Nederlanders in de BMGN, ook nog na 1990.¹⁴

De godsdienst- en kerkpolitiek kent sinds de jaren tachtig ook een vernieuwde aanpak. De gelovige historici hangen modernistische opvattingen aan en bestuderen de kerk-staat relaties via soms ontluisterende analyses van de machtspolitiek van de katholieke kerk. In België is deze benadering al voor 1970 goed doorgedrongen, vooral aan Franstalige zijde (Henri Haag, Aloïs Simon, Roger Aubert) maar ook aan de KU Leuven en in Gent krijgen zij volgelingen (Emiel Lamberts, Jan Art). In Nederland zet vooral Bornewasser zich in om Willems kerkpolitiek minder negatief te bekijken: hij wilde de kerken samenbrengen, hen onder overheidstoezicht brengen en zo de godsdienstvrede betrachten. Hans de Valk focust dan weer op de politieke crisissituaties en, samen met Lamberts, op de rol van de Vaticaanse gezant Francesco Capaccini in het vkn van 1828-1830. 's Konings kerkpolitiek stuit niet enkel in het Zuiden op verzet, maar ook de protestantse Réveilbeweging en de breuk met de gereformeerde kerk in 1834 zijn representatief voor de onvrede. Het aantal recensies dat de BMGN over deze laatste afscheidingsbeweging opneemt, loopt parallel met de overtalrijke werken die erover verschijnen.¹⁵

13 AHN XIV, 184; AHN XV, 171; BMGN 97:1 (1982) 90; BMGN 98:1 (1983) 148; BMGN 100:2 (1985) 303-305; BMGN 120:4 (2005) 572.

14 BMGN 106:3 (1991) 496; BMGN 109:2 (1994) 209; BMGN 112:4 (1997) 559; BMGN 115:1 (2000) 134; BMGN 116:1 (2001) 92; BMGN 120:3 (2005) 397-416; BMGN/LCHR 121:3 (2006) 528-530; BMGN/LCHR 122:1 (2007) 125; BMGN/LCHR 124:3 (2009) 419-430; BMGN – LCHR 127:2 (2012) 126; BMGN – LCHR 130:4 (2015) 121-129; BMGN – LCHR 131 (2016) BR.

15 AHN XII (1979) 147; AHN XIV, 204; AHN XV, 174; BMGN 90:2 (1975) 299; BMGN 93:2 (1978) 380; BMGN 97:1 (1982) 112; BMGN 99:2 (1984) 344; BMGN 101:3 (1986) 400; BMGN 103:3 (1988) 492; BMGN 104:3 (1989) 465; BMGN 105:3 (1990) 502; BMGN 106:1 (1991) 119; BMGN 108:3 (1993) 566; BMGN 112:4 (1997) 492, 487-501; BMGN – LCHR 128:4 (2013) 181, BR; HRLC 1970-1975, 157; HRLC 1981-1983, 51, 58; HRLC 1983-1985, 83-87.

Maar naast de rol van de centrale overheid is er ook aandacht voor lokale, provinciale en regionale geschiedenis. Vooral de stadsgeschiedenis breekt door, ook in de BMGN, met een eigen colloquium en meerdere artikelen. Gent, Maastricht, Brussel, Venlo, Delft en Utrecht zijn representatieve belangstellingspolen. De geringere belangstelling voor de nationale geschiedenis komt de regionale geschiedenis kennelijk ook ten goede. Zo laat de BMGN niet na om Harry van den Eerenbeemts inspanningen betreffende het zuiden van Nederland systematisch voor het voetlicht te brengen en hetzelfde gebeurt voor de studies over Friesland en Limburg tijdens het VKN.¹⁶

Sociale historici publiceren ondertussen vooral in het *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*. Toch kan er ook in de BMGN over een aantal sociale thema's geschreven worden. De onderwijsgeschiedenis is ondertussen sociale geschiedenis geworden. In Vlaanderen incorporeert De Vroede de onderwijsmateries in een bredere sociale ontwikkeling en past hij die benadering vooral toe op de geschiedenis van de onderwijzer. In Nederland ligt de focus eveneens op het lager- en volksonderwijs. Het pauperisme en het weldadigheidsbeleid onder Willem I blijft evenmin onbesproken, zij het dat deze onderwerpen in België nog heel weinig werden bestudeerd.¹⁷ Vooral het onderzoek naar de rol van de leidende politieke elites laat een flinke hausse zien. De talrijke recensies van biografieën, van uitgegeven privédocumenten, van prosopografisch onderbouwde en ook korte biografische bijdragen geven goed aan hoeveel aandacht ernaar toe gaat. Studies over notabelen in een specifieke regio, bepaalde functies zoals gouverneurs, vrederechters, overheidsambtenaren, ministers, hervormde predikanten en vrijmetselaars: we vinden deze vooral aan Nederlandse zijde terug.¹⁸ De belangstelling voor enkele hoofdfiguren uit de periode neemt enkel toe: Guillaume Groen van Prinsterer, Gijsbert Karel van Hogendorp en Johan Rudolph Thorbecke hebben meer dan één biograaf, maar ook figuren die voor het Zuiden van belang zijn, zoals de commissaris-generaal van Nederlands-Indië Leonard du Bus de Gisignies, minister Anton Falck, de militairen Otto baron Howen, Bernardus Dibbets, Cornelis Kraijenhoff en de filosoof Johannes Kinker vinden hun geschiedschrijver. Op een paar uitzonderingen na, houden Nederlandse historici steeds de pen.¹⁹

16 BMGN 101:4 (1986) 518-629; BMGN 107:1 (1992) 186; BMGN 107:3 (1992) 555; BMGN 110:2 (1995) 183; BMGN – LCHR 127:2 (2012) 126; HRLC 1970-1975, 232.

17 AHN XIII (1980) 174; BMGN 87:1 (1972) 153; BMGN 87:2 (1972) 259; BMGN 90:1 (1975) 153; BMGN 92:2 (1977) 223; BMGN 93:2 (1978) 379; BMGN 102:1 (1987) 88; BMGN 113:1 (1998) 116; BMGN 114:2 (1999) 287; BMGN/LCHR 121:2 (2006) 197-221; HRLC 1970-1975, 41, 220; HRLC 1992, 58.

18 BMGN 88:3 (1973) 584; BMGN 107:3 (1992) 532; BMGN 109:2 (1994) 209; BMGN 112:1 (1997) 149; BMGN 112:4 (1997) 554; BMGN 116:4 (2001) 538; BMGN/LCHR 121:3 (2006) 523; BMGN/LCHR 122:1 (2007) 128; BMGN/LCHR 125:1 (2010) 132, BR; BMGN/LCHR 126:2 (2011) 158; BMGN/LCHR 126:4 (2011) 3; HRLC 1970-1975, 39.

19 AHN XV, 169-173; BMGN 88:3 (1973) 550; BMGN 93:1 (1978) 168; BMGN 95:3 (1980) 563-564, 568; BMGN

Meer cultureel georiënteerde geschiedschrijving

Vanaf de jaren 1990 verandert de historiografie van richting, ook weer in het spoor van de tijdsgeest en van de maatschappelijke ontwikkelingen. In het poststructuralistische en postmodernistische denken moet de intellectueel voor kritiek en deconstructie zorgen en zijn scepsis, twijfel en relativisme de nieuwe deugden, zo leest men in de BMGN.²⁰ De culturele geschiedenis krijgt nu volop aandacht: politieke cultuur, beelden en beeldvorming, identiteit, natie en natiebesef, de geschiedenis als herdenkingsritueel, vertooganalyses, verenigingsleven, symbolen en rituelen komen nu op de voorgrond, ook in de BMGN. De internationalisering van de samenleving en van de wetenschap uit zich tevens in de redactie en de adviesraad: die worden met buitenlandse leden uitgebreid en het aantal Engelstalige artikelen stijgt opzienbarend (zie grafiek 5). In België heeft het federaliseringsproces ondertussen een culturele kloof veroorzaakt tussen Frans- en Nederlandstaligen. 175 jaar België (2005) gaat er dan ook vrij geruisloos voorbij, ook al verschijnt er dat jaar het gezamenlijke *Nieuwe geschiedenis van België 1. 1830-1905*, met daarin heel wat aandacht voor de crisis in het vkn en de constructie van België (Witte).²¹ Tweehonderd jaar vkn maakt in 2015 wel een boost in de geschiedschrijving los, zowel in Nederland als in Vlaanderen. De BMGN schenkt aandacht aan een aantal van deze gelegenheidswerken en zeker aan de vrijmoedige koningsbiografieën.²²

Hoe uit die nieuwe wending zich in de inhoud van het tijdschrift? Natievorming komt nu sterk op het voorplan. Het begint met het colloquium dat Tamse en ik in 1990 in Brussel over Willems natievorming organiseren. Nog steeds een mijlpaal in het onderzoek, schrijft men vijftien jaar later over de bundel *Staats- en natievorming in Willem 1's koninkrijk (1815-1830)* die

100:1 (1985) 78; BMGN 102:4 (1987) 663; BMGN 105:1 (1990) 393, 452; BMGN 107:1 (1992) 135, 172, 206; BMGN 107:3 (1992) 527; BMGN 109:2 (1994) 356; BMGN 109:4 (1994) 678; BMGN 118:3 (2003) 395; BMGN/LCHR 121:1 (2006) 37; BMGN/LCHR 126:1 (2011) 159; BMGN/LCHR 126:4 (2011) 3-28; BMGN – LCHR 129:2 (2014) 138-162; HRLC 1981-1983, 72-73.

- 20 Ed Jonker, 'De betrekkelijkheid van het moderne historisch besef', *BMGN* 111:1 (1996) 30-46. DOI: <http://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.4171>; Ed Jonker, 'Op eieren lopen. Canonvorming met een slecht geweten', *BMGN/LCHR* 121:1 (2006) 76. DOI: <http://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.6341>.

- 21 Eric Bousmar, Sébastien Dubois, en Nathalie Tousignant (reds.), *Les 175 ans de la Belgique*.

Histoire d'une commémoration et commémoration d'une histoire: regards critiques. Facultés universitaires Saint-Louis. Cahiers du CRHDI 27 (Brussel 2007) passim; Els Witte, 'De constructie van België, 1828-1846', in: Els Witte et al., *Nieuwe geschiedenis van België 1. 1830-1905* (Tielt 2005) 29-235.

- 22 Matthijs Lok, 'The Bicentennial of "1813-1815" and National History Writing: Remarks on a New Consensus', *BMGN* 130:4 (2015) 111-120. DOI: <http://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.10148>; Els Witte, 'Tweehonderd jaar Verenigd Koninkrijk der Nederlanden', 277-312; *BMGN – LCHR* 130:4 (2015) 109-131; *BMGN – LCHR* 131:2 (2016) BR.

eruit voortvloeiende.²³ Dit werk omvat inderdaad heel wat nieuwe thema's en benaderingen die vervolgens met de hulp van de BMGN aanzienlijk worden uitgebreid: in het tijdschrift verschijnen artikelen en recensies van studies over het Nederlandse vaderland, de historiografie, de historici en hun tijdschriften als natievormende krachten, analyses van nationale en constitutionele vertogen, de rol van het muziekleven, van musea, en de schilderkunst. Nederlandse én Vlaamse contemporanisten zijn de auteurs van deze bijdragen en van de gerecenseerde werken.²⁴

Voor het verenigingsleven, de ideologie, en de sociabiliteit in de *civil society* waren er al tal van bouwstenen aangedragen voor de (vooral laat) achttiende-eeuwse periode door onder meer Willem Frijhoff en Wijnand Mijnhardt. Vanaf 2000 schuift men op en komt ook het VKN als *civil society* aan bod, onder meer in het werk van Remieg Aerts.²⁵ De politiek historici willen dat men in deze culturele benaderingen meer rekening houdt met hun onderzoeksveld. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het moderniseringsdebat dat in het verlengde van de publicatie van Van Sas' verzamelbundel over de *Metamorfose van Nederland* wordt gevoerd. Twee visies staan in de BMGN tegenover elkaar. Is de Bataafse Republiek al dan niet het product van de Nederlandse politiek en vindt er onder Willem I een depolitisering plaats die een voorbode is van een belangrijke doorbraak in het moderniseringsproces? De reactie van de Leuvense hoogleraar Lode Wils op die vraag is Belgisch-trionfalistisch van aard: niets geen modernisering in het conservatieve Noorden rond 1830, België is de moderne natie bij uitstek en dat zal tot in de twintigste eeuw zo blijven. Nederlandse lezers en historici voelen zich begrijpelijkerwijs weinig aangesproken door deze visie.²⁶

De samenwerking met literatuurhistorici en neerlandici kent nu ook een inhaalslag. Want nieuw is ze niet. In Vlaanderen is er al vroeg aandacht voor literatoren. Die liggen immers aan de basis van de Vlaamse beweging zodat er voor de studies over Jan Frans Willems, Hendrik Conscience en Ferdinand Snellaert (Ada Deprez) ook in de BMGN belangstelling is. In Nederland spelen Marita Mathijssen en Joep Leerssen een voortrekkersrol in het onderzoek naar de rol van de geschiedenis in de literatuur.²⁷

23 Remieg Aerts en Gita Deneckere (reds.), *Het (on)Verenigd Koninkrijk 1815-1830-2015. Een politiek experiment in de Lage Landen* (Rekkem 2015) 14; BMGN 109:1 (1994) 96.

24 BMGN 102:2 (1987) 177-194, 357; BMGN 104:3 (1989) 524; BMGN 104:4 (1989) 547; BMGN 106:3 (1991) 487; BMGN 107:4 (1992) 614; BMGN 111:1 (1996) 87; BMGN 112:4 (1997) 503 e.v.; BMGN 113:1 (1998) 23-54; BMGN 113:2 (1998) 144-176; BMGN 115:2 (2000) 225-249; BMGN/LCHR 121:2 (2006) 222-239; BMGN/LCHR 121:3 (2006) 393-417; BMGN – LCHR 127:1 (2012) 45-71.

25 BMGN/LCHR 125:2-3 (2010) 209-236.

26 BMGN 110:1 (1995) 78; BMGN 111:3 (1996) 374; BMGN 112:4 (1997) 502-516; BMGN 115:1 (2000) 33; BMGN/LCHR 121:1 (2006) 55-75.

27 BMGN 85:1 (1970) 2; BMGN 86:2 (1971) 279; BMGN 88:3 (1973) 548; BMGN 101:3 (1986) 457; BMGN 107:1 (1992) 132; BMGN 109:4 (1994) 700; BMGN/LCHR 125:1 (2010) 133; BMGN/LCHR 126:1 (2011) 107; BMGN/LCHR 126:1 (2011) 116-118; BMGN – LCHR 129:3 (2014) BR; HRLC 1970-1975, 41; HRLC 1983-1985, 55; HRLC 1992, 69.

Jongere onderzoekers uit Nederland en Vlaanderen die zowel literatuur als taal bestuderen, zorgen vanaf 2010 voor een echte boost. Ze werken samen en zorgen voor vernieuwende publicaties. Janneke Weijermars' analyse van het zuidelijke literaire leven blijft alleszins niet onbekend bij BMGN-lezers.²⁸ Dat is minder het geval voor de studies over taalgebruik, taalnormen en schrijftaaltradities in het Zuiden. Toch was er ook voordien al aandacht gegaan naar taalsociologisch onderzoek, onder meer om het verfransingsproces in het Brussel van het jonge België te helpen begrijpen.²⁹ 's Konings taalpolitiek vormt trouwens ook een onderwerp van debat: zonder rekening te houden met de talrijke Oranjegezinde Vlaamse literatoren, is de Vlaamse beweging voor Wils uit het enthousiasme voor het Belgisch nationalisme gegroeid en sluit ze niet aan bij de taalpolitiek van Willem I, die in Vlaanderen met een verfranse elite aan het Nederlands de voorrang geeft. De taalkwestie speelt in de oppositie nauwelijks een rol, zo meent hij. In de BMGN vinden we daarna echter onderbouwde tegensprekende visies van historici terug die tussen de taalpolitiek van Willem I en de Vlaamse Beweging wel een direct verband zien.³⁰

Welke bijdrage aan de geschiedschrijving van het vkn?

Laat ons nu even resumeren. Welk aandeel in de geschiedschrijving van het vkn kan aan de BMGN toegeschreven worden als we de productie vergelijken met een meer globaler zicht op de historiografie? Het klopt zonder meer dat het tijdschrift systematisch aandacht schenkt aan de grote en aan de meer gedetailleerde lijnen. Toch ligt de klemtoon vooral op de Nederlandse productie en minder op de Belgische, ook als het om Nederlandstalige werken gaat. Zo blijven bijvoorbeeld een paar interessante bundels uit de herdenkingsperiode van 1813-1816 goeddeels onderbelicht en op de gebrekkige inbreng van de Franstalige Belgen moeten we niet meer terugkomen. Als we naar de thema's kijken, dan duiken eveneens lacunes op. Voor de Franse revolutie (1789-1793) is er wel de nodige interesse, maar niet voor de 1830-golf, ondanks de buitenlandse belangstelling sinds de jaren 2000. De scheiding van 1830 wordt in de BMGN ook niet echt als een revolutie bestudeerd. Enkel de gezagswisseling van 1830 komt in een bijdrage ter sprake. Het effect van de 'rellen' in Friesland, Noord-Brabant en Limburg wordt dan weer wel geëvalueerd.³¹ De *histoire bataille* is weliswaar verouderd, maar toch blijft de Tiendaagse Veldtocht (1831) nog belangstelling opwekken, zeker in meer populariserende geschriften.³² De Belgische contrarevolutie

28 BMGN – LCHR 130:1 (2015) BR.

29 BMGN 105:1 (1990) 1-38.

30 BMGN 92:1 (1977) 81 e.v.; HRLC 1970-1975, 157.

31 AHN XIII, 90-113; AHN XV, 172; BMGN 94:2 (1979) 226-252; BMGN 97:2 (1982) 379.

32 BMGN 99:2 (1984) 342; BMGN 99:3 (1984) 356; BMGN 103:2 (1988) 273; BMGN – LCHR 133 (2018) BR.

en de orangistische beweging zijn op een paar artikelen en recensies na, veel minder aanwezig in het onderzochte corpus en dat geldt ook voor de Belgische postrevolutionaire periode, zij het dat sommige aspecten van het unionisme wel aandacht krijgen.³³ Over Willem I's volhardingspolitiek in de jaren 1830 en voor de Nederlandse buitenlandse politiek in het algemeen krijgt men evenmin veel te lezen. De band met de Duitse Bond (Johan Boogman), met Engeland (Van Sas), en met het Europees concert (Beatrice de Graaf) komen in recensies aan bod, maar daar blijft het bij. Over de impact van de scheiding op de betrekkingen tussen Nederland en België in de verdere negentiende eeuw, wordt Tamses werk terecht genoemd, maar zonder dat er echt op het thema wordt ingegaan.³⁴

En hoe zit het met de Nederlands-Vlaamse samenwerking? De betrokken auteurs zetten zich er niet tegen af, zoals sommige adviseurs in hun verslagen wel doen. Zij vinden haar niet langer zinvol, doen haar af als hybride en verwarrend, en vinden haar een barrière voor andere vergelijkingen.³⁵ De historici van het vkn daarentegen gaan trouw verder met de gezamenlijke behandeling van heel wat thema's. Maar meestal gaat het om aparte studies van Noord en Zuid door respectievelijk Nederlanders en Vlamingen, waarin de vergelijking niet altijd voor de hand ligt. Van een vergelijkend perspectief is vooral sprake bij onderwerpen die zowel door Nederlandse als Vlaamse historici bestudeerd worden. Voor de historicus is deze werkwijze natuurlijk handig: hij of zij moet maar in één historisch bedrijf goed thuis zijn. Historici die zowel over Noord als Zuid schrijven zijn dan ook weinig talrijk. Vanuit Groningen groeide er met Kossmann wel een zekere traditie die in Leuven door Reginald De Schrijver overgenomen werd (Jo Tollebeek, Marnix Beyen) en soms ook het vkn tot onderwerp heeft. In de recente BMGN-jaargangen treft men ondertussen wel een paar van dergelijke artikelen aan, zoals over de provinciale sentimenten in het vkn, over Willem I als vaderfiguur en over het jachtbeleid. Ze leveren interessante resultaten op: minder polarisatie, meer nuances en een paar bijgestelde visies.³⁶

Tot slot: stimuleert de BMGN de debatcultuur over het vkn? We moeten het over de thema's die discussies en debatten veroorzaken niet meer hebben. Ze zijn er wel degelijk. Maar hoe zit het met het klassieke thema uit de historiografie: was de scheiding van 1830-1831 onoverkomelijk? De in dit veld bekende twee kampen staan ook in de BMGN tegenover elkaar. Enerzijds,

33 AHN VIII (1975) 103-123; BMGN 86:2 (1971) 283; BMGN 88:3 (1973) 553; BMGN 94:2 (1979) 241; BMGN 104:2 (1989) 286; BMGN 110:2 (1995) 183 e.v.; BMGN 120:4 (2005) 589; BMGN – LCHR 130:3 (2015) BR; BMGN – LCHR 131:4 (2016) BR; HRLC 1970-1975, 156-158; HRLC 1981-1983, 57.

34 AHN VIII, 190; BMGN 91:2 (1976) 356; BMGN 102:4 (1987) 667; BMGN 104:3 (1989) 460; BMGN 106:1 (1991) 155; BMGN – LCHR 133:1 (2018) 22-52.

35 BMGN 111:3 (1996) 371; BMGN – LCHR 133:1 (2018) 80-110.

36 BMGN 112:4 (1997) 559; BMGN/LCHR 122:1 (2007) 125; BMGN/LCHR 124:4 (2009) 529; BMGN – LCHR 133:3 (2018) 72-97, 98-121; BMGN – LCHR 134:4 (2019) 4-32.

en aangevoerd door Wils, een aantal verdedigers van de Belgische patriottische visie voor wie de onoverbrugbare tegenstellingen tussen Noord en Zuid en de politiek van Willem I aan de basis van de scheiding liggen. Maar aan Nederlandse zijde heeft men het eveneens over de onmogelijke vereniging. Meerdere Nederlandse contemporanisten nemen echter een meer open, possibilistische houding aan: het vkn is niet helemaal zonder kansen geweest. Boogman en Kossmann waren al vroeg in die richting gegaan, maar wat later ook Tamse, Bornewasser, Van Sas, Aerts en Van Zanten. Ik bevind me eveneens in hun voetspoor. En hoe zit het met de rol van Willem I en zijn beleid in het scheidingsproces? Ook over die vraag komen in de BMGN verschillende visies ter sprake. De koning wordt bij een aantal historici nog steeds niet gespaard, tot in de recente koningsbiografie van Jeroen Koch toe, maar bij de voorstanders van een meer open benadering ligt dat anders. Die laatste groep analyseert zijn opstelling en beleid genuanceerder. Blijven het dus ook in de BMGN discussies zonder eind?

Maar waarover geen discussie kan bestaan is dat de bijdragen, recensies en discussiedossiers van de BMGN onontbeerlijk zijn voor wie de geschiedenis van het vkn tussen 1813 en 1840 wil onderzoeken. Dat mag uit dit bondige overzicht hopelijk wel blijken.

Els Witte studeerde hedendaagse geschiedenis in Gent onder leiding van Jan Dhondt, en schreef een proefschrift over de Belgische politiek in de eerste helft van de negentiende eeuw. Zij doceerde vanaf 1974 contemporaine geschiedenis aan de Vrije Universiteit Brussel en leidde er het Studiecentrum betreffende de Brusselse communautaire problematiek. Witte werd in 1988 lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van België, was tussen 1994 en 2000 rector van de VUB en sinds 2007 emerita van deze universiteit. Zij publiceerde tal van werken en artikels over de Belgische politiek van de negentiende eeuw en de naoorlogse periode. Recentere werken zijn *Voor vrede, democratie, wereldburgerschap en Europa. Belgische historici en de naoorlogse politiek-ideologische projecten* (Kapellen 2009); *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie (1828-1850)* (Antwerpen/Amsterdam 2014); *Belgische Republikeinen. Radicalen tussen twee revoluties (1830-1850)* (Kalmhout 2020). E-mail: Els.Witte@vub.be.

